

Αθήνα Εδώ και Τώρα

γράφει η Δρ Λίνα Στεργίου

Μέχρι πρόσφατα οι περισσότερες θεωρίες κοινωνικής ψυχολογίας επικεντρώνονταν στον *εξατομικευμένο αυτοπροσδιορισμό*,¹ την αυτοσύλληψη με βάση την *ατομική ταυτότητα*.² Σύγχρονες διαπολιτισμικές αντιλήψεις έφεραν στο προσκήνιο την ιδέα ότι το *συνδέομαι* και το *ανήκω* δεν δημιουργούν μόνο συσχετισμούς μεταξύ εαυτού και άλλων, αλλά αποτελούν σημαντικές πηγές του τρόπου με τον οποίο ο εαυτός κατασκευάζεται. Σύμφωνα με τους Brewer και Gardner³ πηγές του αυτοπροσδιορισμού δεν είναι μόνο η ατομική, αλλά και η *συσχετική* και η *συλλογική ταυτότητα*.⁴ Οι ταυτότητες αυτές παρουσιάζουν μια εύθραυστη ισορροπία, όπου ο βαθμός προτεραιότητας της μιας ως προς μια άλλη μεταβάλλεται ανά περιόδους στο άτομο. Ακόμα δύνανται να αρθρώσουν αυτόνομα συστήματα αυτοπροσδιορισμού, αντίθετα ή αντιφατικά μεταξύ τους, που η φύση του συσχετισμού τους αποτελεί ζήτημα διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, μια από τις οποίες υποστηρίζει ότι αποθηκεύονται σε διαφορετικές περιοχές της μνήμης.⁵ Σημαντική είναι ακόμα η θεωρία ότι η συλλογική ταυτότητα σε προτεραιότητα κατευθύνει όχι μόνο τον αυτοπροσδιορισμό, αλλά, κατ' επέκταση, το αξιακό σύστημα, τις πεποιθήσεις, και τις γνωστικές εκπροσωπήσεις της κοινωνίας.⁶ Κατά συνέπεια, ένας κυρίαρχος τύπος ταυτότητας, και το στοιχείο βάσει του οποίου σχηματίζεται, δύνανται να μεταλλάξει τις κοινωνικές προσλαμβάνουσες, έχοντας δυναμικές κοινωνικά ιδιότητες.

Με την αύξηση των περιθωριοποιημένων ομάδων του πληθυσμού, η ανάκτηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού και ο επαναπροσδιορισμός της ταυτότητας της Αθήνας αποτέλεσαν αντικείμενο της έρευνας *Αθήνα Εδώ και Τώρα* και των πιλοτικών της δράσεων. Στόχο της έρευνας αποτέλεσε η δυνατότητα διαμόρφωσης κοινής συσχετικής (ή και πιθανόν συλλογικής) ταυτότητας μεταξύ περιθωριοποιημένων και ευπαθών ομάδων του κοινωνικού συνόλου και άλλων ενταγμένων τμημάτων του. Στη συνέχεια, οι πιλοτικές δράσεις εξέτασαν τον τρόπο και το στοιχείο βάσει του οποίου θα μπορούσε να επιτευχθεί ένας τέτοιος σχηματισμός. Αν μπορεί και σε ποιο βαθμό είναι δυνατόν μια συνεργατική και στοχαστική διαδικασία να προωθήσει μια βαθύτερη δέσμευση πρότερα μη συνδεδεμένων ατόμων και ομάδων μεταξύ τους. Διερεύνησαν αν μια συσχετική ταυτότητα μπορεί να γίνει εφικτή μέσω της συμμετοχικής τέχνης και της αντανάκλασης των προαναφερθεισών μονάδων στον δημόσιο χώρο της Αθήνας. Αν τελικά εικαστικές στρατηγικές συμμετοχικών δράσεων μπορούν να λειτουργήσουν ως πλατφόρμες άμβλυσης των κοινωνικών προβλημάτων. Ταυτόχρονα οι δράσεις εξέτασαν τη δυνατότητα ανάκτησης του δημόσιου χώρου, και συγκεκριμένα του ιστορικού κέντρου της Αθήνας, ως συλλογικού τόπου ανοικτού στην ιδιαιτερότητα, τη δημιουργική έκφραση, το διάλογο, την επικοινωνία, ως χώρου τελικά κατοικήσιμου. Και τέλος, διερεύνησαν τη

δυνατότητα επαναπρόσληψης ή επανανοηματοδότησης του ιστορικού τριγώνου της Αθήνας με βάση τις νέες κοινωνικές συνιστώσες.

Οι πιλοτικές δράσεις πραγματοποιήθηκαν μέσω ενός διευρυμένου μοντέλου συνεργασιών μεταξύ πανεπιστημίων, καλλιτεχνών και αρχιτεκτόνων, φορέων και οργανώσεων, και συνδύασαν πεδία όπως της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής με την τέχνη και τις ψηφιακές μορφές της τέχνης. Υλοποιήθηκαν μέσω δύο διεπιστημονικών εργαστήριων, συνεργασίες του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ψηφιακές Μορφές Τέχνης» της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών της Αθήνας και του CITU Research Center of Paragraphe Laboratory του Πανεπιστημίου Paris 8 με την αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία 4Life Strategies, και μέσω μιας συνεργασίας της τελευταίας με την επιμελήτρια και καλλιτέχνη Blanka Amezkua. Οι πέντε χωρικά και χρονικά συντονισμένες δράσεις λειτούργησαν ως πρακτικές παρέμβασης στον δημόσιο χώρο της Αθήνας με εικαστικά, νέα τεχνολογικά και διαδραστικά έργα, τα οποία αφορούσαν και ενέπλεξαν κοινωνικές ομάδες με ποικίλα χαρακτηριστικά. Η σειρά συγχρονισμένων συμμετοχικών δρωμένων έλαβαν χώρα στην υπάρχουσα αστική δομή του κέντρου, σε κτήρια και ελεύθερους δημόσιους χώρους, στο ίχνος του ιστορικού τριγώνου της Αθήνας.

Συνδεδετικό στοιχείο για τη διερεύνηση σχηματισμού συσχετικής ταυτότητας ήταν η τέχνη. Μέσον σχηματισμού ήταν η ενεργή συνεργασία ατόμων των υπό εξέταση ομάδων τόσο στη δημιουργία των εικαστικών έργων όσο και στις εικαστικές δράσεις. Μέλη συλλόγων, όπως της ΑΡΣΙΣ, ο οποίος αριθμεί στην πλειοψηφία του μετανάστες στην Αθήνα με καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, συνεργάστηκαν με τους δημιουργούς στα ακαδημαϊκά εργαστήρια για την παραγωγή ψηφιακών και διαδραστικών εικαστικών έργων, αποτυπώνοντας την ιδιαιτερότητά τους μέσω προσωπικών

αφηγήσεων. Διαμόρφωσαν σε σημαντικό βαθμό τόσο τα έργα που εκτέθηκαν στον δημόσιο χώρο όσο και την πρόσληψη του δημόσιου χώρου της Αθήνας με τις πρόσφατες κοινωνικές του ιδιαιτερότητες. Ακόμα, άτομα με διαφορετικά ηλικιακά, εργασιακά και εθνικά χαρακτηριστικά

συμμετείχαν στα εικαστικά δρώμενα. Καλλιτέχνες προσκάλεσαν και ενέπλεξαν τέτοιες μονάδες στις δράσεις τους δημιουργώντας χώρους διαλόγου και επικοινωνίας με βάση είτε διατροφικές παραδόσεις (παραδοσιακές κουζίνες) είτε φωτογραφικές αποτυπώσεις ιδιαίτερων τόπων. Διαπιστώσεις της πιλοτικής δράσης αναφορικά με την έρευνα ήταν ότι, με στοιχεία σχηματοποίησης την τέχνη και τον κοινό χώρο κατοίκησης, άτομα ευπαθών και αποκλεισμένων ομάδων δύνανται να δημιουργήσουν συσχετική ταυτότητα με ενταγμένα μέλη. Η συσχετική ταυτότητα πράγματι βασίζεται σε διαπροσωπικές συνδέσεις και συνδέσεις ρόλων, είναι συχνά χρονικά προσδιορισμένη, αλλά και τροφοδοτεί την αίσθηση του *ανήκω*. Αν αντίστοιχες δράσεις συνεχίσουν να δημιουργούνται με ίδιο συστατικό σχηματοποίησης και μέλη, υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας σταθεράς που μπορεί να εξελιχθεί σε συλλογική ταυτότητα. Όπως προαναφέρθηκε, η τελευταία (όταν είναι κυρίαρχη) κατευθύνει όχι μόνο τον αυτοπροσδιορισμό, αλλά, κατ' επέκταση, το αξιακό σύστημα, τις πεποιθήσεις, και τις γνωστικές εκπροσωπήσεις της κοινωνίας. Ακόμα όμως και στο στάδιο αυτό, τόσο η αντανάκλαση των ιδιαιτεροτήτων των ομάδων που παραμένουν στο περιθώριο του κοινωνικού ιστού όσο και έκθεσή τους, και συνεπώς η υποβολή τους σε κρίση και διάλογο, τα καθιστούν ενεργά μέλη του κοινωνικού συνόλου, έστω και προσωρινά και χωρικά προσδιορισμένα.

Σημειώσεις

1. Όρος στα αγγλικά: self-identification ή self-concept.
2. Ως ατομική ταυτότητα ορίζεται η διαφοροποιημένη, εξατομικευμένη αυτο-σύλληψη. Brewer, Marilyn B.; Gardner, Wendi, «Who is "We"? Levels of Collective Identity and Self Representations», *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 71, no. 1 (1996), p. 84.
3. Στο ίδιο, pp. 83-93.
4. Όροι στα αγγλικά: self identity, relational identity, collective identity. Ως

συσχετική ταυτότητα ορίζεται η αυτο-σύλληψη που προέρχεται από τις συνδέσεις του εαυτού με σημαντικά άλλα και αντιστοιχεί σε έναν αλληλοεξαρτώμενο εαυτό. Brewer, Marilyn B.; Gardner, Wendi, ό.π., p. 84. Ως συλλογική ταυτότητα ορίζεται η κοινή αυτο-σύλληψη που μοιράζεται το άτομο με μέλη ομάδων με κοινά χαρακτηριστικά όπως εθνικότητα, φύλο, επάγγελμα, πολιτικό κόμμα κ.ά. Δεν προαπαιτείται, όπως στη συσχετική ταυτότητα, μια άμεση επαφή ή ανταλλαγή, γιατί η φύση της προέρχεται από τη συνειδητή και ψυχολογική στάση του *ανήκω*. Ashmore, Richard D.; Deaux, Kay; McLaughlin-Volpe, Tracy, «An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality», *Psychological Bulletin*, vol. 130, no. 1 (2004), p. 81.

5. Trafimow, David; Triantis, Harry C.; Goto, Sharon G., «Some tests on the distinction between the private and the collective self», *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 60, no. 5 (1991), pp. 649-55.
6. Brewer, Marilyn B.; Gardner, Wendi, ό.π., p. 86.

Πιλοτικές δράσεις 9-11 Μαΐου 2011

- Πανεπιστήμιο Paris 8, CITU Research Center of Paragraphe Laboratory – Maurice Benayoun, Robin Gareus.
- Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, Π.Μ.Σ. «Ψηφιακές Μορφές Τέχνης» – Βίκη Μπέτσου.
- Δημιουργοί (συμμετέχοντες ακαδημαϊκών εργαστηρίων): Ιωάννα Αγγελοπούλου, Μίνα Ασημακοπούλου, Παναγιώτης Βούλγαρης, Νεφέλη Γεωργακοπούλου, Μαρία Δημοπούλου, Αιμίλιος Θεοφάνους, Γιάννης Καρούζης, Βαγγέλης Κατικαρίδης, Χρυσάνθη Κουμιανάκη, Αντώνης Κούρκουλος, Πωλίνα Κυριτσοπούλου, Ελένη Λομβάρδου, Ελεάνα Μαρτίνου, Νίκος Μυτιληνός, Αριστοτέλης Γιώργος Σοφιανόπουλος, Μάρα Παπαβασιλείου, Παναγιώτης Τομαράς, Βασιλική Φιλίππου.
- 3///3...THREE WALLS ON WEDNESDAYS... – Blanka Amezkua, Ήρα Βλαχάκη, Μελίνα Μοϊσιδέλη, Σωτήρης Παπανικολάου.
- ΑΡΣΙΣ και «Η Νέα Αλληλεγγύη», Πανεθνικό Σύλλογο Παιδιών με Νοητική Στέρση-Τυφλών-Παραπληγικών.
- Δήμος Αθηναίων, Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών.
- 4Life Strategies – Λίνα Στεργίου.

